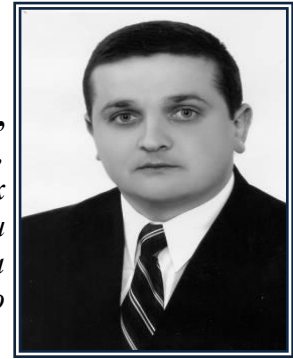

УДК 340.6

Луцький Мирослав Іванович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри церковно-канонічних
і державно-правових дисциплін
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА В ЮРИСДИКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

В статті розглядаються питання регламентації та проведення судової експертизи. Проаналізовано особливості експертних дій в існуючих юрисдикційних процесах.

Ключові слова: процес, юрисдикція, експертиза.

Постановка проблеми. Дослідження витоків проведення судової експертизи залежить від процесуальних форм дослідження доказів. Саме тому, чинні юрисдикційні процеси (цивільний, кримінальний, адміністративний та ін.) слід вважати творцями цієї досить важливої практичної форми діяльності судової гілки влади. Оскільки на сучасному етапі державотворення відбувається реформування судової системи то потребує конкретизації правове становище судової експертизи в юрисдикційному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливості дослідження судової експертизи приділялася увагу багатьма науковцями і дана проблематика одержала подальший розвиток у працях таких вчених, як В. Л. Васильєв, Ю. М. Грошевий, Л. І. Казміренко, В. О. Коновалова, М. В. Костицький, В. В. Кощинець, О. В. Киричук, Є. М. Мойсеєва, В. Т. Нор, Л. Е. Орбан-Лембрик, В. А. Роменець, С. М. Стахівський, які сприяють осмисленню поточних процесів в сфері юридичної психології та мають важливе значення для подальшого їх дослідження.

Постановка завдання. Метою написання даної статті є висвітлення та дослідження правових основ призначення та проведення судової експертизи в існуючих процесуальних формах, мова йде про аналіз чинного Закону України «Про судову експертизу», Інструкції «Про призначення та проведення судових експертиз» та інших нормативних актів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальні особливості призначення і проведення судової експертизи в юрисдикційному процесі передбачені Законом України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. У самому законі, в статті 2 вказується, що законодавство про судову експертизу складається із цього Закону, процесуального законодавства, інших законодавчих актів, міжнародних договорів та угод.

Судова експертиза врегульована в Кримінально-процесуальному кодексі (КПК) (статті 75-77, 196-205, 310-312, 433), Цивільно-процесуальним кодексом (ЦПК) (статті 22-24, 47, 53, 66, 142-150, 170, 171, 189, 239), Господарсько-процесуальним кодексом (ГПК) (статті 31, 42), Кодексом адміністративного судочинства (КАС) (статті 66, 81-85, 129, 131, 148), Кодексом про адміністративні правопорушення (КпАП) (стаття 273, 275).

Судова експертиза врегульована також підзаконними актами: Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз затвердженою, наказом Міністерства юстиції України 8 жовтня 1998 р., наказом Міністра охорони здоров'я України «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» від 17 січня 1995 р. та ін. 30 травня 1997 р. Пленум Верховного Суду України прийняв постанови «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах».

Як уже вказувалося, Кодекс адміністративного судочинства у статтях 81-85 та Кодекс про адміністративні правопорушення в статті 273 визначають підстави та порядок проведення експертизи й оформлення висновку як одного із засобів доказування у адміністративному процесі. Норми КАС України є нормами родового характеру і можуть використовуватися при призначенні будь-якого виду експертного дослідження у тому випадку, якщо експерт застосовує знання, що не є загальновідомими, акумульованими в життєвому досвіді людини, а належать до предмету відповідної науки, мистецтва, техніки, ремесла (тобто це спеціальні знання). Враховуючи такі критерії, можна визначити спеціальні підстави для призначення судово-психологічної експертизи в адміністративному процесі: наявність у суду (судді) обґрунтованих сумнівів щодо здатності особи (конкретного учасника процесу) правильно відображати зовнішню і внутрішню сторони подій, обставин, що мають значення для правильного розгляду і вирішення цієї справи, відставання психічного розвитку від вікових норм, наявні чи перенесені психічні чи тілесні захворювання, наявність особливостей які свідчать про неурівноваженість емоцій, волі особи, її крайню агресивність, порушення в таких психічних процесах, як сприйняття, увага, запам'ятовування та ін [2, с. 18].

І хоч ці і інші підстави вказувалися щодо застосування психологічної експертизи в кримінальному процесі, вони можуть бути такими ж при визначенні потреби в психологічній експертизи і в адміністративному процесі.

Встановивши наявність об'єктивної потреби в призначенні психологічної експертизи суддя (чи інший повноважений орган) повинен керуватися положеннями КАС, КпАП, ЦПК, а також законами та іншими нормативними актами які стосуються призначення і проведення експертизи.

Призначення експертизи в адміністративному процесі (як і в іншому виді юрисдикційного процесу) має ще й ту особливість, що на таку процесуальну дію поширюються положення нормативних актів загального характеру. Це можуть бути закони і підзаконні акти.

Зокрема, призначаючи судову експертизу слід керуватись також Законом України 1994 р. «Про судову експертизу», де йдеться про поняття та принципи експертизи, статус експерта, що проводить дослідження, фінансове та організаційне забезпечення діяльності державних спеціалізованих установ та відомчих служб, можливості міжнародної співпраці в галузі судової експертизи. У спеціальній науковій літературі висловлювалися зауваження щодо змісту зазначеного Закону. Так, незважаючи на те, що в судовій експертології чітко визначено поняття «спеціальні знання», законодавець залишає цей термін невизначеним [1, с. 4].

Правда, у статті 1 Закону дається визначення судової експертизи як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання і досудового слідства, суду. Неточно сформульовано положення закону про неприпустимість втручання в проведення судової експертизи під загрозою передбаченою

законом відповідальності. В самому Законі, такої відповідальності за втручання в проведення судово-експертного дослідження не передбачено.

Стаття 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність експерта за злісне ухилення від явки в суд. Це правопорушення розуміється як прояв неповаги до суду і тягне санкцію у вигляді накладення штрафу від двадцяти до ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Злісне ухилення експерта від явки до органів досудового слідства або дізнання є самостійним деліктом, передбаченим статтею 185 КУпАП та тягне аналогічний вид адміністративного впливу (штраф від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Як вказано вище, експерт підлягає відповідальності за «злісне» ухилення від явки в суд і санкція за таку неявку в суд майже в десять разів більша ніж за неявку в органи слідства чи дізнання. На жаль, таке «злісне» ухилення, чим воно відрізняється від просто неявки в суд чи простого «ухилення», ні в законодавстві, ні в коментарях до кодексу чи підручниках з адміністративного процесу не розшифровується.

У статті 385 Кримінального кодексу України передбачена кримінальна відповідальність експерта за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків в суді чи під час досудового розслідування.

Відповідальність за втручання в діяльність судового експерта передбачена статтею 386 Кримінального кодексу України, та й то лише частково: за перешкоджання явці експерта за викликом в суд, органи дізнання і слідства, тимчасових і слідчих комісій Верховної Ради України, за примушування до відмови від надання висновку.

Не вбачається втручанням в проведення судової експертизи дії керівника судово-експертної установи. І хоч Закон «Про судову експертизу» не передбачає таких «керівних» дій керівника установи чи підрозділу, Інструкція про призначення та проведення судових експертиз затверджена, Наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5, такі дії дозволяє. У пункті 11.1 прямо вказується, що без письмової вказівки керівника експертної установи чи її структурного підрозділу експерт не може проводити експертизу. Керівник установи формує експертну групу та призначає її голову (п. 25), розглядає та затверджує висновок експертизи, а в разі незгоди з ним призначає нову групу експертів (п. 31) [3, с. 104].

Попри позитивні наслідки прийняття Закону «Про судову експертизу» та підзаконних актів щодо її проведення, має місце не тільки жорстка бюрократизація проведення експертизи (і здебільшого лише в експертних установах), але й пряме порушення Закону. Адже із змісту статей 81 КАС, 53 ЦПК та 273 КУпАП випливає, що експертом може бути будь-хто, якщо він володіє спеціальними знаннями. А ч. 4 статті 81 КАС вказує про експертні установи як про одного із суб'єктів кому доручається проведення експертизи (ст. 53 ЦПК взагалі ні про які експертні установи не згадує).

З іншого боку, саме визначення поняття «судова експертиза» є неповним, оскільки обмежується лише вказівкою на дослідження фахівця, опускаючи такі важливі етапи судової експертизи, як аналіз отриманих результатів та їх синтез при складенні висновку експерта, що служить засобом доказом у справі.

Існує ще ряд підзаконних нормативних актів, які регулюють окремі питання призначення та проведення експертизи. Це, зокрема, положення, що стосуються кваліфікації експертів, – Положення «Про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів»; Положення «Про кваліфікаційні класи судових експертів з числа працівників науково-дослідних інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України»; Положення «Про науково-консультативну та методичну раду з проблем судової

експертизи при Міністерстві юстиції України», та ін. Ці підзаконні нормативні акти є вкрай необхідними, оскільки заняття підприємництвом охопило всі сфери людської діяльності в Україні, у т.ч. й експертну. Не залишилася поза увагою і судово-психологічна експертиза. І оскільки інтерес до такого виду доказування зростає, держава повинна регулювати рівень освіти та кваліфікації особи, яка проводить психологічне дослідження, і своїм висновком суттєво впливає на мотивацію прийняття рішення судом.

Фахівці, які мають намір займатися проведенням судових експертиз як видом підприємницької діяльності, зобов'язані отримати дозвіл (ліцензію) на проведення такого виду діяльності. Це положення врегульоване Інструкцією «Про порядок видачі суб'єктам підприємницької діяльності спеціальних дозволів (ліцензій) на право здійснення медичної практики, проведення судово-медичної і судово-психіатричної експертизи, умови і правила здійснення цієї діяльності та контролю за їх дотриманням», а також «Пам'яткою по перевірці додержання суб'єктами підприємницької діяльності умов та правил здійснення медичної практики, проведення судово-медичної і судово-психіатричної експертизи, роздрібною реалізації медикаментів».

Експертні послуги, що надаються експертними установами, є платними. Їх визначено у «Переліку державних платних послуг, які надаються науково-дослідними інститутами судових експертиз Міністерства юстиції». Порядок оплати послуг визначено Положенням «Про порядок внесення юридичними та фізичними особами плати за проведення експертно-криміналістичними підрозділами органів внутрішніх справ України досліджень та інших робіт (послуг) із застосуванням науково-технічних засобів і криміналістичних методів та використання цих коштів».

Відповідно зі статтею 8 Закону України «Про судову експертизу» для розгляду найважливіших питань розвитку судової експертизи, що мають міжвідомчий характер, на підставі положення Кабінету Міністрів України створена Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України. На нашу думку, це теж є проявом уваги держави до проблем судової експертизи. З іншого боку, як уже вказувалося вище, така увага може стимулювати чисто бюрократичні підходи до судової експертизи. Наприклад, створений Міністерством юстиції України Реєстр атестованих судових експертів, який містить більше тисячі прізвищ, фіксує буквально лише кілька прізвищ осіб, які можуть проводити судово-психологічну експертизу. Це, здебільшого, особи які спеціалізуються не в галузі юридичної психології, а працюють лікарями-психологами в психіатричних клініках.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, слід відзначити, що в Україні, коли приймався Закон «Про судову експертизу», було не більше десятка відділень судової експертизи та факультетів підвищення кваліфікації для отримання другої освіти. Сьогодні в кожному обласному центрі експертів готують у цілому ряді навчальних закладів. Важливу нішу в цьому процесі займає Київ, де кількість таких ВНЗ сягає десятків. Тому доцільно говорити, що на сучасному етапі розвитку судової експертизи створені достатні умови для функціонування цього важливого правового інституту.

Список використаних джерел

1. Експертизи в судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 3-5.
2. Нор В. Т. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе / В. Т. Нор, М. В. Костицкий. – К. : Гол. изд. издат-ого объедин. «Вшца школа», 1985. – С. 18-19.

3. Судово-експертна діяльність. Довідник для суддів. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – С. 103-104.

Луцкий М. И. Судебная экспертиза в юрисдикционном процессе

В статье рассматриваются вопросы регламентации и проведения судебной экспертизы. Проанализированы особенности экспертных действий в существующих юрисдикционных процессах.

Ключевые слова: процесс, юрисдикция, экспертиза.

Lutskyy M. I. Legal evaluation in the jurisdiction process

The questions of regulation and carrying out of legal evaluation are examined in the article. The special features of expert actions in existing jurisdiction processes are analysed.

Key words: process, jurisdiction, evaluation.

